

Driemaandelijks

Jaargang 7 nr. 1

REDACTIONEEL

An Marchal

- 15 februari 2006
- V.U.: Marianne Regelbrugge
- Maria Theresiastraat 114
- 3000 LEUVEN
- Tel: 016/ 22 63 88
- Fax: 016/ 22 74 82
- Bank: 736-0001066-63
- E-mail: info@suggnome.be

Van de redactie <i>An Marchal</i>	1
De bemiddelingsovereenkomst en de voorwaardelijke invrijheidstelling. <i>Rob Perriens</i>	3
Hoe, wat en waarom? Een parketvisie op de strafbemiddelingsovereenkomst. <i>Inge Claes</i>	7
De betekenis van de HERGO-intentieverklaring voor de jeugdrechter. Interview met mevrouw F. Raes, jeugdrechter Leuven. <i>An Marchal</i>	11
Verslag Samenspraak <i>David Eyckmans</i>	13
Alice in Manchesterland. <i>Alice Delvigne</i>	17
Goed om weten	24
Nieuws uit Europa	26
Agenda	27
Samenspraak 24 maart 2006	30

Februari is voor menig organisatie het begin van een drukke periode, terugblikken op het voorbije jaar en vooruitspiegelen op wat nog komen zal, in cijfers en woorden voor het jaarverslag. Binnen Suggnomè bezorgt dit vele medewerkers wel wat stress en ongemak. Bemiddelingen zijn niet zomaar in cijfers te vertalen, zo blijkt. Maar naakte cijfers kunnen veelzeggend zijn. Tijd voor kritische reflectie en zelfevaluatie dus. Tijd ook om na te denken waar we op lange termijn naartoe willen, met de bemiddelingsdiensten én de conceptuele opdracht en forumopdracht. Hiervoor gaan we ten gepaste tijde het gesprek aan met de overheid, de andere bemiddelingsprojecten en partners.

Ondertussen zijn de budgetten van de FOD Justitie voor het jaar 2006 ons toegekend. De personeelsmiddelen staan ons toe de bestaande diensten te continueren, maar we krijgen voorlopig nog geen uitbreiding. Dit betekent spijtig genoeg dat we afscheid moeten nemen van Els Horemans, bemiddelaar in Mechelen. Bedankt Els voor je deskundige medewerking binnen Suggnomè!

Op 1 februari 2006 verschenen de uitvoeringsbesluiten bij de Wet

van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de voorafgaande titel van het wetboek van strafvordering en in het wetboek van strafvordering.(1) Hiermee wordt concreet gestalte gegeven aan de samenstelling en de opdracht van de Deontologische Commissie Bemiddeling en worden de erkennings- en subsidiëeringscriteria voor de bemiddelingsdiensten vastgelegd. Meteen ook het startschot voor de inwerkingtreding van de wet! Meer uitleg hierover vindt de lezer verder in deze Nieuwsbrief. Wij blikken alvast hoopvol vooruit.

Komen we bij het onderwerp van deze Nieuwsbrief! De bemiddelingsovereenkomst anders (of hetzelfde?) bekeken, deze keer door de rechter. Voor velen onder ons vormt de overeenkomst, soms na een maandenlange inspanning, de bekroning van het geleverde werk. De bemiddelingsovereenkomst (of intentieverklaring, of strafbemiddelingsovereenkomst) vormt als het ware de verbinding tussen de subjectieve, individuele leefwereld van betrokkenen en de gerechtelijke actoren. Het bemiddelingsproces wordt herleid tot een tastbaar resultaat. Grijpen we even terug naar de cijfers van het Jaarverslag van Suggnomè van

vorig jaar, dan stellen we vast dat van de 350 afgeronde bemiddelingsprocessen er 218 resulteerden in een schriftelijke overeenkomst. Dit wil zeggen dat in 62,8% van het totaal aantal volledig doorlopen bemiddelingsprocessen de partijen gezamenlijk beslissen om iets mee te delen aan de gerechtelijke instanties.⁽²⁾ Partijen maken met andere woorden wel degelijk van de overeenkomst gebruik als instrument om zelf zeggenschap te verwerven in de verdere rechtsgang. Ook de wetgever erkent deze vorm van participatie door de partijen. Dit is nu net een van de troeven van de wet van 22 juni 2005. Indien er na een bemiddeling elementen aan de rechter ter kennis worden gebracht, dient dit in het vonnis te worden vermeld. De rechter kan er rekening mee houden en dient dit in voorkomend geval te vermelden in zijn vonnis.

Maar hoe kijken rechters zelf naar deze bemiddelingsovereenkomst? Hierover bestaat vooralsnog weinig onderzoek en literatuur. In welke mate houden magistraten rekening met de inhoud ervan bij zijn of haar besluitvorming? Wat is nu precies de (meer)waarde van de overeenkomst? Wie bewaakt de inhoud van de overeenkomst naar billijkheid en proportionaliteit? En op welke wijze raakt de bemiddelingsovereenkomst de rechten van partijen, bijvoorbeeld met betrekking tot burgerlijke partijstelling?

Over deze en andere vragen gaan de bijdragen in deze Nieuwsbrief en de volgende Samenspraak.

De heer Perriens, voorzitter van de commissie voorwaardelijke invrijheidstelling te Antwerpen, beschrijft waarom een bemiddeling en bemiddelingsovereenkomst zinvol is en blijft in de fase van de strafuitvoering. Hij spreekt niet alleen de magistratuur aan op haar opdracht om partijen hierover te informeren, maar ook de partijen zelf om autonoom verantwoordelijkheid op te nemen tijdens de detentie. In een volgende bijdrage neemt mevrouw Inge Claes, substituut-procureur des Konings ons mee naar de prak-

tijk van Bemiddeling In Strafzaken in Turnhout. Op klare wijze legt ze uit welke plaats de strafbemiddelingsovereenkomst binnen de BIS procedure inneemt, en waarom deze veeleer kort en zakelijk van aard is. Tot slot stond mevrouw Francesca Raes, jeugdrechter te Leuven, ons toe om haar te interviewen over de betekenis van de HERGO intentieverklaring voor haar.

Om over dit thema verder te praten, nodigen we u warm uit op de volgende samenspraak die doorgaat op vrijdag 24 maart in Brussel (zie uitnodiging achteraan). De heer Haex, voorzitter van de rechtbank van Leuven en Prof. Verstraeten (K.U.Leuven) zullen de namiddag inleiden.

Verder in deze Nieuwsbrief leest u het verslag van de vorige samenspraak en krijgt u een geanimeerd verslag over een congres dat Alice, onze bemiddelaar van Kortrijk, volgde in Manchester. Veel leesgenot, en tot in Brussel!

An Marchal

1. KB tot regeling van de samenstelling en de werking van de Deontologische Commissie Bemiddeling zoals bepaald door artikel 554 §2 van het wetboek van strafvordering; KB tot bepaling van de erkenningscriteria van de bemiddelingsdiensten zoals bepaald door artikel 554 §1 van het wetboek van strafvordering; KB tot wijziging van het KB van 17 december 2003 betreffende de subsidiëring van instellingen die voorzien in een gespecialiseerde begeleiding voor burgers die betrokken zijn in een gerechtelijke procedure (BS 01.02.2006).
2. In de andere gevallen van volledig doorlopen bemiddelingsprocessen, waar geen schriftelijke overeenkomst werd opgesteld, kan de verklaring liggen in het feit dat de partijen dit niet nodig vonden, of dat ze mondeling afspraken maakten, of dat de zittingsdatum te dichtbij was.

De bemiddelingsovereenkomst en de voorwaardelijke invrijheidstelling.

De commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling zullen blijkbaar binnen enige tijd de plaats moeten ruimen voor de strafuitvoeringsrechtbank. Volgens de zeer vastberaden planning van de Minister van Justitie zal dat nog vóór het einde van het jaar 2006 gebeuren. Dan zal er in ieder geval ook een nieuwe wet zijn op de externe rechtspositie van gedetineerden. Het ligt dan ook voor de hand om niet zozeer te kijken naar de toepassing van de aflopende wetgeving, maar de beschouwingen die gemaakt worden over bemiddeling in het ruimer kader te plaatsen van een basisvisie over voorwaardelijke invrijheidstelling, die ook nog geldend kan zijn in het toekomstige kader.

Is te verwachten dat in de besluitvorming betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling rekening wordt gehouden met de mogelijkheid van bemiddeling, en met een eventuele bemiddelingsovereenkomst? Zo ja, waarom dan wel? En in welke mate?

Een eenvoudig antwoord geven op die vragen is ondoenbaar. Ik beperk me dan ook tot enkele persoonlijke bedenkingen.

1. De facultatieve relatie tussen strafrecht en bemiddeling.

Door de stimulerende rol die Suggnomè in het Vlaamse landsgedeelte vervult, hebben heel wat instanties op experimenterende wijze aandacht gekregen voor het belang van bemiddeling.

Die experimentele periode komt nu zowat ten einde.

De kwaliteit van de bemiddeling zoals die in de praktijk gegroeid is, wordt voortaan ook wettelijk gegarandeerd. Eens de toepassing

van de wet van 22 juni 2005 (tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de voorafgaande titel van het W.v. Sv. en in het W.v. Sv., B.S., 27 juli 2005) op kruissnelheid is gekomen, zal blijken of die wettelijke garantie ook in de praktijk voldoende bewaakt, uitgebouwd en ondersteund wordt. Die garantie is voor alle gerechtelijke actoren die betrokken zijn bij het strafrecht – tot en met de strafuitvoering – van essentieel belang. Een magistraat die een partij suggereert te verzoeken om bemiddeling, moet er absoluut van op aan kunnen dat die partij dan in een vertrouwelijke omgeving komt, waarin inderdaad een neutrale derde als bemiddelaar een verantwoorde methodologie volgt. De magistraat die gevraagd wordt rekening te houden met een bemiddelingsovereenkomst moet erop kunnen vertrouwen dat de grootst mogelijke eerlijkheid nagestreefd werd bij het tot stand komen van die overeenkomst. De kans op onheuse manipulatie moet zo klein mogelijk zijn.

Het kader om dit waar te maken, kan worden uitgebouwd overeenkomstig de wet en de uitvoeringsbesluiten die erbij horen. De kwaliteit van de bijna afgesloten experimentele fase verdient het, dat dit ook werkelijk lukt.

De wet van 22 juni 2005 voorziet dat iedereen die een direct belang heeft, in elke fase van de strafprocedure en tijdens de strafuitvoering, kan verzoeken om bemiddeling. Ook is voorzien dat het openbaar ministerie, de onderzoeksrechter, de onderzoeksgerechten en de rechter erop toezien dat de betrokkenen worden geïnformeerd over de mogelijkheid bemiddeling te vragen.

Er zijn in de nieuwe wet enkele woorden die duiden op het facultatieve karakter van de relatie tussen de justitiële benadering en de bemiddeling. Ten eerste werd bepaald dat de magistraten zelf, voor zover zij dit opportuun achten, aan partijen een bemiddeling kunnen voorstellen. Ten tweede dat de justitiële beslisser rekening kan houden met de elemen-

ten die hem uit de bemiddeling worden medegedeeld – voor zover die mededeling op wettelijke wijze gebeurde -.

2. Situering van ‘opportuiniteit.’

De rechter in de strafuitvoering – of het nu gaat om de commissie voorwaardelijke invrijheidstelling, de strafuitvoeringsrechter of de strafuitvoeringsrechtbank – is de laatste justitiële beslisser. Vóór deze instantie zijn andere magistraten tussengekomen: de procureur des Konings bij de opsporing en de vervolging, de onderzoeksrechter en onderzoeksgerechten, en de rechtbank (of de rechtbanken) ten gronde. Het tijdsverloop vanaf het ogenblik der feiten tot aan de beoordeling door de strafuitvoeringsinstantie, opent tal van mogelijkheden. Enkele scenario’s schetsen is niet moeilijk:

a. Het structureel negatief scenario: geen enkele magistraat heeft de mogelijkheid overwogen een bemiddeling voor te stellen, geen der partijen is er uit zichzelf toe gekomen. Mogelijke oorzaak: de informatie over bemiddeling en/of het aanbod van bemiddeling is ondermaats. In de aanloopfase van de wet van 22 juni 2005 is dit scenario te verwachten. Maar evenzeer is te verwachten dat dit geen persistent scenario is. Eens de wet op kruissnelheid komt – lees: zo snel als mogelijk - zou dit scenario zich niet meer mogen voordoen.

b. Minstens één der partijen deelde mede geen bemiddeling te willen opstarten, eventueel nadat de ander hiertoe een eerste stap zette, al dan niet op suggestie van een magistraat.

c. Een bemiddeling werd gestart, maar negatief afgesloten.

d. Een bemiddeling werd gestart, maar nog niet afgerond.

e. Een bemiddeling werd afgerond, maar partijen kwamen overeen dat de overeenkomst en de elementen uit de bemiddeling niet mededeelbaar zijn.

f. Een bemiddeling werd afgerond, en de overeenkomst en eventueel andere elementen, zijn in overleg tussen partijen mededeelbaar.

g. De overeenkomst die werd bereikt werd achteraf geschonden.

h. De overeenkomst die werd bereikt werd behoorlijk nageleefd.

Elk van deze situaties heeft verregaande gevolgen bij de beoordeling door de rechter in de strafuitvoering, of het opportuun is een bemiddeling voor te stellen. (Dit geldt overigens ook voor iedere justitiële beslisser die na een andere instantie bevoegd wordt). Voor informatie hierover is de rechter in de strafuitvoering grotendeels aangewezen op wat partijen zelf hem mededelen. Alleszins lijkt het belangrijk dat de bemiddelingsdienst in de ontwikkeling van de methodologie voldoende aandacht heeft om partijen ook te informeren over wat zij over welke situaties mede kunnen delen aan justitiële instanties.

De opportuiniteitsbeoordeling gaat natuurlijk ook over een meer inhoudelijke beoordeling. Is het gelet op de persoonlijke eigenschappen en ingesteldheid van de dader en het slachtoffer opportuun over een bemiddeling te beginnen? Leent de sociale verhouding zoals die tot dan geëvolueerd is, zich ertoe? Kan de bemiddeling een meerwaarde betekenen voor partijen? Om dergelijke inhoudelijke vragen zo goed mogelijk te beantwoorden is het belangrijk dat ervaringen van bemiddelaars en bemiddelingsdiensten enerzijds, en van gerechtelijke actoren – magistraten, medewerkers van psychosociale dienst en herstelconsultanten - anderzijds, worden gesystematiseerd en in interactieve vormingssessies worden besproken. Uiteraard zijn formele en houdingscomponenten ook in die vorming te betrekken.

3. Situering van het ‘kunnen’ rekening houden met.

De meest gunstige situatie is een bereikte bemiddelingsovereenkomst die partijen in onderling overleg mededelen.

De wet zegt dat de rechter – ook in de strafuitvoering – hiermee rekening kan houden.

Vooreerst zal er evident geen rekening mee gehouden worden buiten het wettelijk kader dat de voorwaardelijke invrijheidstelling regelt. Zo zal de gedetineerde niet vrijgesteld kunnen worden voordat hij in de tijdsvoorwaarden verkeert, ook al is er dan een bemiddelingsovereenkomst.

Verder is het zo dat de voorwaardelijke invrijheidstelling een beroep doet op de verantwoordelijkheid die de gedetineerde in het verleden reeds opgenomen heeft, en die hij beweert – belooft - in de toekomst op te zullen nemen. Grof samengevat situeert die verantwoordelijkheid zich meestal op de drie gebieden woonst, werk (of het alternatief hiervoor, zoals opleiding, sociale tewerkstelling enz.) en welzijn.

In de voorbereiding van de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling wordt zo goed als mogelijk nagegaan of er een redelijke kans is dat de gedetineerde deze drie gebieden zó zal kunnen uitbouwen, dat er zich voor hemzelf en voor zijn omgeving geen nieuwe ernstige problemen zullen voordoen. Bij de inschatting van die kans wordt nagegaan wat de persoonlijke draagkracht is van de gedetineerde: in welke mate kan hij verantwoordelijkheid dragen; waarvoor kan hij verantwoordelijkheid dragen; in welke mate heeft hij hierbij ondersteuning, hulp, begeleiding of therapie nodig; is die steun verzekerd? Dit zijn allemaal vragen naar de fysionomie van de individuele en de sociale verantwoordelijkheid.

De voorwaardelijke invrijheidstelling komt op die manier voor als een sterk geïndividualiseerd product.

Een bemiddelingsovereenkomst is eveneens een product van een sterk geïndividualiseerde benadering. De meest uiteenlopende bepalingen kan men erin vinden. Zulke overeenkomst geeft een hoge persoonlijke betekenisverlening weer van en voor beide partijen. Daardoor gaat er een enorme kracht uit van de consensus die partijen bereikt hebben, en van de manier waarop partijen zich uitgedrukt hebben.

Die consensus kan echter niet in de plaats komen van de risico-inschatting die de rechter in de strafuitvoering moet doen. Is het risico te hoog, is één of meerdere van de reclasseeringsgebieden niet voldoende ingevuld, dan zal de bemiddelingsovereenkomst een weigering van de voorwaardelijke invrijheidstelling niet kunnen tegengaan.

Wat in de praktijk telkens wel werd vastgesteld, is dat de dader die tot een overeenkomst kwam, zijn verantwoordelijkheid erkent, dat hij zo goed als mogelijk wil streven naar herstel, dat hij begrip wil opbrengen voor het leed van het slachtoffer, en dat hij geen bedreiging meer wil uitmaken.

Dit zijn belangrijke signalen over de houding van de dader tegenover het slachtoffer.

Erkenning van verantwoordelijkheid kan ook een gunstig teken zijn in verband met zelfinzicht, en het kan een perspectief openen op de mogelijkheid van behandeling, die misschien nodig is.

Het willen en kunnen volgen van een behandeling door de dader, is een welzijnsaspect dat door slachtoffers dikwijls ook als belangrijk ervaren wordt. De verwachting is dat de dader minder problematisch zal gaan functioneren, wat beveiligend is voor het slachtoffer zelf en de kans op het maken van nieuwe slachtoffers vermindert.

Meestal zullen deze inlichtingen in dezelfde richting wijzen als andere inlichtingen die blijken uit de voorbereiding van het dossier. Op voorwaarde dat die consistentie er is, heeft de inhoud van de bemiddelingsovereenkomst een versterkend effect in de richting van een gunstige beoordeling van het dossier.

Bovendien kan een belangrijk gevolg van de bemiddelingsovereenkomst zijn, dat er bij het slachtoffer een vertrouwen is gegroeid, dat hij/zij niet, of niet meer, door de dader bedreigd zal worden. Dit kan als gevolg hebben dat het slachtoffer geen contactverbod wenst opgelegd te zien, of dat het slachtoffer heel specifieke wensen heeft over de kwalitatieve randvoorwaarden waarin het contact nog zou kunnen. Eens de strafuitvoeringsrechter oordeelt dat de voorwaardelijke invrijheidstelling toegelaten kan worden, lijkt het onafwendbaar dat hij de door de partijen onderschreven overeenkomst over deze aspecten in de opgelegde voorwaarden respecteert – ofwel door opname in de voorwaarden, ofwel door geen of geen striktere slachtofferbeveiligende voorwaarden op te leggen.

4. De detentie voorbij.

De gevangenis organiseert het leven in een heel strakke structuur. Een deel gedetineerden ondergaan deze structuur lijdzaam. Ze volgen zo goed en zo kwaad als mogelijk een overlevingsstrategie. Soms zelfs passen ze zich zodanig aan aan de structuur dat ze iedere sociale zelfredzaamheid verliezen.

Echter zien we ook heel wat gedetineerden die initiatief ontwikkelen. Ze zien een toekomst en nemen voor zichzelf en hun familieleden verantwoordelijkheden op. Daardoor bouwen en ondersteunen zij voor een deel zelf de structuur waaraan ze onderworpen zijn. Daardoor dragen ze bij tot interne veiligheid. Doorgaans ook houden ze zich aan afspraken in verband met toegestane faciliteiten. Zo dragen ze ook, door verantwoordelijkheid, bij tot externe veiligheid. Als die

verantwoordelijkheid niet bestond, zou de gevangenis er heel anders uit zien dan nu. De gevangenis zou dan bijvoorbeeld een verzameling kunnen zijn van individuele vergeetputten. Enig gemeenschapsleven en gelijk welk perspectief zouden uitgesloten zijn.

Veiligheid gedragen door verantwoordelijkheid is dus ook in de detentiecontext een realiteit. Het is een kritische succesfactor voor de ontwikkeling van herstelgerichte detentie.

Uit de eenvoudige vaststelling dat deze gedetineerden verantwoordelijkheden willen en kunnen dragen, volgt de maatschappelijke plicht de gevangenis zó te organiseren, dat de kansen om verantwoordelijkheden te dragen steeds gegarandeerd zijn. Die kansen moeten ook evolueren naar gelang de mogelijkheden van het individu, en de sociale context waartoe hij behoort en na de detentie ten volle terug zal behoren.

In dit kader is bemiddeling in strafzaken tijdens de duur van de detentie dan ook een absoluut waar te maken uitdaging.

De wetgever heeft de magistraat, en dat is tijdens de detentie de rechter in de strafuitvoering, de opdracht gegeven erop toe te zien dat de personen betrokken in een gerechtelijke procedure worden geïnformeerd over de mogelijkheid een bemiddeling te vragen. Dit is dan ook een duidelijke wettelijke verankering van de synergie die de gevangenis, het welzijnswerk en de magistratuur kunnen ontwikkelen. Het perspectief hiervan is dat slachtoffers en daders, veel meer dan thans het geval is, gesteund zullen worden de detentietijd, die ook verwerkingstijd kan zijn, aan te wenden tot pacificatie en herstel.

Het leven gaat echter ook verder na de detentietijd, de verwerking voor de partijen eventueel ook.

De justitiële invalshoek is steeds een aflopende zaak. Na de beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling zal de ex-gedetineerde gedurende de wettelijk bepaalde termijn een

proeftijd doorlopen. Het doorlopen van de proeftijd na een beslissing tot voorwaardelijke invrijheidstelling is een wezenlijk deel van de strafuitvoering. Daardoor hoeft een bemiddelingsovereenkomst niet noodzakelijk bereikt te zijn op het ogenblik dat iemand voorwaardelijk in vrijheid gesteld wordt.

De rechter in de strafuitvoering, die op de hoogte gesteld wordt van een bemiddelingsproces dat lopende is, kan dan ook tot een beslissing komen, zonder de afloop van een bemiddeling af te wachten. In de beslissing kan de inspanning van de partijen die in bemiddeling zijn worden aangemoedigd, wat een belangrijke symbolische boodschap kan zijn. Partijen die na de beslissing tot een overeenkomst komen, die het zou verantwoorden de slachtoffergerichte voorwaarden aan te passen, kunnen de rechter in de strafuitvoering hierom verzoeken.

5. Justitie - een beetje - voorbij?

De ontwikkeling van herstel en bemiddeling kan een creatieve uitdaging inhouden, van een heroriëntering van een justitieel controlerend denken met slachtofferbeveilgende voorwaarden, naar integrale en integrerende voorwaarden. Door zulke voorwaarden kan de dader worden erkend als persoon die de verantwoordelijkheid op zich neemt het veiligheidsgevoel van het slachtoffer mede op te bouwen. Het slachtoffer wordt erkend als persoon die de verantwoordelijkheid op zich neemt te werken aan de afbouw van zijn zelfreductie en zijn omgevingsreductie tot slachtoffer.

In dergelijke voorwaarden, die eventueel ook in de bemiddelingsovereenkomst kunnen voorgesteld worden, zou een procesmatig overeengekomen verdere toenadering tussen partijen voorzien kunnen zijn, zeker als het gaat om partijen die elkaar voorheen reeds kenden, al dan niet in een familiale context. Of er zou kunnen voorzien worden dat contacten tussen partijen verder enkel kunnen in overleg met, of in aanwezigheid van een neu-

trale derde, of volgens de afspraken die gemaakt worden in samenwerking met een neutrale derde, eventueel bijvoorbeeld de bemiddelaar.

Daar waar een positief georiënteerd, en kwalitatief omkaderd evoluerend perspectief kan gecreëerd worden, hoort justitie, als sociaal interventiemechanisme, zich terug te kunnen trekken. Ook dit is een belangrijk maatschappelijke signaal dat gegeven werd door deze - toch wel zeer bijzondere - wet van 22 juni 2005.

Rob Perriëns
Voorzitter Commissie V.I. te Antwerpen
18 februari 2006.

Hoe, wat en waarom? Een par- ketvisie op de strafbemidde- lingsovereenkomst.

Er werd mij gevraagd om als substituut-procureur des Konings bij het parket te Turnhout, en dan met name in mijn hoedanigheid van strafbemiddelingsmagistraat, te schetsen hoe de procedure strafbemiddeling zoals die wordt geregeld door artikel 216 ter van het Wetboek van Strafvordering, concreet vorm wordt gegeven binnen ons arrondissement. Daarbij is het de bedoeling om niet alleen in het algemeen zicht te krijgen op de procedurele werkwijze, maar om tevens de plaats en de betekenis van de overeenkomsten te situeren die in dergelijke strafbemiddelingsprocedures worden afgesloten.

Voor een goed begrip is het wellicht aangegeven in een notendop de voorwaarden en toepassingsmodaliteiten van de strafbemiddeling op te frissen. Wanneer de procureur des Konings van oordeel is dat een bepaald misdrijf niet gestraft moet worden met een

hoofdstraf, zwaarder dan twee jaar gevangenisstraf, kan hij overwegen om de dader van deze feiten strafbemiddeling aan te bieden. Dit betekent dat hij de dader zal vragen om de schade van het slachtoffer te vergoeden en dat hij, indien dit nodig of nuttig blijkt te zijn, de dader daarnaast kan verzoeken om een passende therapie of begeleiding te volgen. Indien de dader de aangeboden voorwaarden aanvaardt én naleeft binnen de termijn die de parketmagistraat bepaalt (minimum één en maximum zes maanden), komt de strafverordering te vervallen.

De in Turnhout gehanteerde werkwijze om tot invulling van dit wettelijk strafbemiddelingskader over te gaan, wordt hierna weergegeven. Indien de strafbemiddelingsmagistraat heeft beslist dat een bepaald dossier voor strafbemiddeling in aanmerking komt, schakelt hij de justitieassistent strafbemiddeling (hierna "BIS-assistent(e)" genoemd) in, die een belangrijke hoofdrol speelt in de strafbemiddelingsprocedure. De BIS-assistent(e) neemt op vraag van de parketmagistraat in eerste instantie contact op met dader en slachtoffer en polst naar hun bereidheid tot medewerking aan de strafbemiddeling. Enkel indien beide partijen akkoord zijn om mee te werken, kan de procedure, die dus duidelijk op een basis van vrijwilligheid geënt moet zijn, opgestart worden. In de praktijk wordt het aanbod van strafbemiddeling enkel gedaan aan daders die in het kader van het gevoerde opsporingsonderzoek minstens een minimale bekentenis omtrent hun betrokkenheid bij de feiten hebben afgelegd. In geval van volledige ontkenning heeft het uiteraard weinig zin een verdachte te vragen of hij (o.m.) bereid is over te gaan tot vergoeding van het slachtoffer. Blijkt minstens één van beiden niet bereid mee te werken dan zal de parketmagistraat het dossier heroriënteren, meestal in de richting van dagvaarding voor de bevoegde rechtbank.

Eens de drempelcontrole van de bereidwilligheid gepasseerd is en alle betrokken partijen bereid zijn gevonden mee te werken, begint

het inhoudelijke bemiddelingswerk van de BIS-assistent(e), zowel aan slachtoffer- als aan daderzijde. Wat het slachtoffer betreft zal via één of meerdere gesprekken geluisterd worden naar zijn/haar verhaal en zal hem/haar gevraagd worden zijn/haar schade te begroten. Hoewel deze schade in de meerderheid van de gevallen bestaat uit materiële -en soms forfaitair begrote morele- schade, kunnen ook andere elementen aan bod komen die voor het slachtoffer van belang zijn voor de beleving en de verwerking van de feiten, vb. een vraag naar verontschuldigungen van de dader, een vraag naar een gezamenlijk gesprek in aanwezigheid van de assistent(e) om bepaalde vragen te kunnen stellen aan de dader, ... Ook de dader zal via één of meerdere gesprekken zijn verhaal kunnen doen aan de BIS-assistent(e), die zal trachten te detecteren of er mogelijk is een problematiek te weerhouden is die (mede) aan de oorsprong van de gepleegde feiten heeft gelegen, vb. een drank- of drugprobleem, een agressieprobleem, een psychologische of psychiatrische deviatie... De justitieassistent(e) zal daarnaast ook de schadebegroting en eventuele andere vragen of verzuchtingen van het slachtoffer aan de dader overmaken en in de mate van het nodige en mogelijke trachten te bemiddelen om tot een akkoord tussen dader en slachtoffer te komen betreffende de omvang van de schade en de wijze waarop deze geregeld dient te worden (vb. via afbetalingen, via verontschuldigungen,...).

Van de gesprekken en contacten die de BIS-assistent(e) met dader en slachtoffer heeft, stelt zij een verslag op ten behoeve van de parketmagistraat. In dit verslag worden bevindingen en nuttige suggesties van de justitieassistent(e) verwerkt, o.a. wat de eventuele aanwezigheid van een bepaalde problematiek bij de dader betreft en de mogelijkheden van behandeling alsook wat betreft het tussen dader en slachtoffer bereikte akkoord omtrent de schaderegeling. Op basis van dit verslag én rekening houdende met de concrete aard en ernst van de gepleegde feiten alsook met de persoonlijkheid van de dader, beslist de par-

ketmagistraat welk “voorstel” hij de dader zal doen. Hij heeft volgende opties: hij kan de dader verzoeken een behandeling, therapie of vorming te volgen en/of hij kan hem vragen een aantal uren dienstverlening (maximaal 120 uren) te verrichten, hetgeen dan in elk geval dient uitgevoerd te worden binnen een tijdspanne die minimaal één maand tot maximaal 6 maanden bedraagt. Desgevallend kan de parketmagistraat ook beslissen dat het in een bepaald dossier of ten aanzien van een bepaalde dader niet opportuun en/of nuttig is om, naast de vergoeding van het slachtoffer, nog bijkomende maatregelen op te leggen.

Gezien de vrijwilligheid van de procedure strafbemiddeling, is de keuze aan de dader om al dan niet in te stemmen met het op zijn/haar maat en op maat van het dossier geconcretiseerde verzoek van de parketmagistraat om deze of gene begeleiding te volgen dan wel een bepaald aantal uren aan dienstverlening te doen. Dezelfde keuzevrijheid heeft de dader eveneens wat de slachtofferkant van de strafbemiddelingsmedaille betreft: het is hij die beslist of hij akkoord kan gaan met het uiteindelijke regelingsvoorstel van het slachtoffer. Ook na de aanvankelijk gepasseerde drempelcontrole kan de strafbemiddeling dus alsnog spaak lopen indien geen akkoord wordt bereikt omtrent schade en/of maatregel, en ook in dat geval zal de klassieke strafrechtelijke draad terug moeten worden opgepakt.

Indien er wel een akkoord wordt bereikt, enerzijds tussen dader en slachtoffer wat het schade-aspect van het dossier betreft en anderzijds wat de door de parketmagistraat voorgestelde maatregel (hetzij een begeleiding, vorming of dienstverlening) betreft, wordt dit akkoord in een proces-verbaal verwerkt. Op de zitting strafbemiddeling die daaropvolgend wordt georganiseerd, wordt dit proces-verbaal ondertekend en het akkoord aldus geformaliseerd. Tijdens die zitting deelt de parketmagistraat de dader ook mee dat, ingeval hij de voorwaarden waarmee

hij zich in het proces-verbaal akkoord heeft verklaard, naleeft binnen de vooropgestelde termijn, dit het verval van de strafvervolgning tot gevolg zal hebben. De dader wordt er eveneens op gewezen dat, indien hij/zij één of meerdere voorwaarden niet naleeft, het dossier een andere strafrechtelijke finaliteit zal kennen, hetgeen in de regel betekent dat er gedagvaard zal worden (of indien de schade reeds werd vergoed, er een minnelijke schikking aangeboden zal worden).

In Turnhout is het niet de gewoonte om van de strafbemiddelingsovereenkomst een uitgebreid document te maken, waarin ervaringen, emoties, verzuchtingen en/of bedenkingen van de partijen zijn opgenomen. Dit betekent geenszins dat deze aspecten in de strafbemiddeling niet aan bod zouden komen, maar dit is eerder en overwegend het geval tijdens de bemiddelingsfase in de gesprekken met de BIS-assistent(e), zonder dat die aspecten uitdrukkelijk verwoord worden in de schriftelijke overeenkomst. Het feit dat het niet standaard is om de ervaringen rond de feiten op te nemen in de schriftelijke overeenkomst neemt niet weg dat, indien één van de partijen bepaalde dingen graag wenst vermeld te zien in de overeenkomst, dit tot de mogelijkheden moet behoren. In de dagelijkse praktijk is de uiteindelijke schriftelijke neerslag van de contacten tussen dader en slachtoffer (via de BIS-assistent(e) en/of rechtstreeks) evenwel veelal redelijk “sec” en beperkt tot de vermelding van de uiteindelijke schaderegeling die van de dader wordt verwacht. Hetzelfde geldt voor de overeenkomst op strafrechtelijk vlak: er wordt in detail verwoord over welke voorwaarden dader en parket een akkoord hebben bereikt en binnen welke termijn de dader verwacht wordt deze voorwaarde(n) te vervullen. Hoe en op basis van welke overwegingen de betreffende voorwaarden tot stand zijn gekomen, komt in de overeenkomst niet ter sprake.

In de strafbemiddelingsprocedure is dus de schriftelijke overeenkomst, alleszins zoals die in ons arrondissement wordt geconcipieerd,

niet echt een weerspiegeling van het ganse bemiddelingswerk dat eraan is voorgegaan, doch enkel van het eindresultaat ervan. Dit in tegenstelling tot de herstelbemiddelingsovereenkomst, die meestal omvangrijker is. Vaak wordt in de herstelbemiddelingsovereenkomst, naast de begroting van de schade en de regeling die in dat verband werd bereikt, namelijk wél vermeld welke gevoelens, bedenkingen en/of verzuchtingen partijen naar aanleiding van de feiten hebben. In de gevallen waarin de herstelbemiddeling leidt tot een schriftelijke overeenkomst tussen partijen, is die herstelbemiddelingsovereenkomst meer dan bij strafbemiddeling het geval is, de neerslag van de gevoerde bemiddeling en is zij als het ware de kers op de bemiddelingstaart. Anders dan bij strafbemiddeling is de schriftelijke overeenkomst vaak ook het eindpunt van de herstelbemiddeling en kunnen partijen na ondertekening ervan trachten de bladzijde om te slaan, terwijl de strafbemiddelingsovereenkomst voor een stuk opnieuw een vertrekpunt is, met name de start van de termijn binnen de welke van de dader wordt verwacht dat hij de daad bij het woord voegt.

Toch is de schriftelijke overeenkomst ook in het strafbemiddelingsverhaal een belangrijk en onontbeerlijk hoofdstuk. Vanaf de ondertekening ervan worden de door de dader na te leven voorwaarden tastbaar. De overeenkomst is ook het controledocument bij uitstek op basis waarvan na afloop van de termijn die erin voorzien is kan worden nagegaan of er van verval van strafvordering sprake is: wat moest de dader doen, binnen welke termijn en heeft hij dit ook effectief gedaan? Bovendien is er bij de ondertekening van de overeenkomst een rechtstreeks contact tussen dader en parketmagistraat, hetgeen toch een vermanend effect zou moeten hebben. Naar mijn aanvoelen bestaat de opdracht van de strafbemiddelingsmagistraat erin de dader op de zitting duidelijk te maken dat de feiten maatschappelijk en strafrechtelijk niet getoleerd kunnen worden, maar daarnaast heb ik persoonlijk ter zitting ook de betrachting om

de dader te wijzen op het feit dat justitie niet louter een sanctionerende taak heeft, doch ook moet trachten preventief op te treden. Door een dader via de strafbemiddelingsprocedure te laten werken aan zijn eventuele problemen, wordt het recidiverisico efficiënt aangepakt. Zodoende is iedereen gelukkig: het slachtoffer, omdat zijn schade (meestal snel) werd geregeld en hij merkt dat het eventuele probleem van de dader wordt aangepakt; de dader, omdat hij de kans krijgt het dossier buiten de rechtbank te houden én aan zijn eventueel probleem te werken; het openbaar ministerie, omdat de rechten van het slachtoffer gevrijwaard zijn én de dader een duidelijk signaal heeft gekregen, wat hem hopelijk –mits de ondersteuning die hem geboden wordt vanuit de eventuele begeleiding voor zijn problematiek– sterk genoeg maakt om niet te hervallen in de criminaliteit.

Tot slot nog een kritische noot bij de eerder aangehaalde “vrijwilligheid” van de strafbemiddelingsprocedure. Er werd mij wel eens de vraag gesteld in hoeverre men in het kader van strafbemiddeling van échte vrijwilligheid kan spreken, zeker in hoofde van de dader. Het zou denk ik hypocriet zijn te stellen dat die vrijwilligheid absoluut is. Wanneer de dader de vraag wordt gesteld of hij bereid is mee te werken aan strafbemiddeling, weet die dader dat zijn keuze er niet zomaar één is tussen strafbemiddeling of geen strafbemiddeling, maar eerder één tussen strafbemiddeling of dagvaarding voor de rechtbank. De dader zal voor een stuk een (opportuiniteits)keuze maken, die ongetwijfeld in min of meerdere mate geïnspireerd zal zijn door eigenbelang. Het is een illusie te denken dat een dader louter en alleen voor de bemiddeling an sich in een strafbemiddelingsprocedure stapt. Hij weet dat zijn “vrijwillige” medewerking aan de bemiddeling en het ondertekenen van de schriftelijke overeenkomst die in dat verband zal worden opgesteld, zal kunnen beloond worden met een sepot. Toch is er naar mijn mening weinig mis met deze quasi-vrijwilligheid, wanneer mijn ervaring mij leert dat strafbemiddeling werkt en in vele gevallen zinvol is, voor elk van de betrokken partijen.

Het gebeurt zelfs meer dan eens dat een dader op de zitting zijn dankbaarheid uit, omdat het parket hem/haar op die manier de kans biedt zich te herpakken. Fantastisch, toch, wanneer blijkt dat het doel van de strafwet op zo'n verrijkende en verreikende manier kan bereikt worden?

Inge Claes
Substituut-procureur des Konings
bij het parket te Turnhout

De betekenis van de HERGO-intentieverklaring voor de jeugdrechter

Interview met mevrouw

F. Raes, Jeugdrechter Leuven

Mevrouw F. Raes is sinds 1996 jeugdrechter in Leuven. Vanuit haar functie is zij erg geboeid door het Hergo - project (Herstelgericht Groepsoverleg Minderjarigen) en de intentieverklaringen die in dat kader worden opge maakt.

Voor alle duidelijkheid lichten we eerst nog eens de belangrijkste principes van Hergo toe.

Hergo is een begeleid overleg tussen:

- de dader, zijn gezin en steunfiguren (zijn advocaat, zijn consulent van de sociale dienst van de jeugdrechtbank,...);
- het slachtoffer en steunfiguren;
- de politie, als vertegenwoordiger van de ruime samenleving/de gemeenschap.

De moderator (bemiddelaar) begeleidt dit overleg dat als doel heeft om een constructieve oplossing uit te werken voor de gevolgen

van het misdrijf. Deze afspraken worden in een intentieverklaring opgenomen, dat vervolgens ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de jeugdrechter.

Tijdens de bijeenkomst staan de feiten / het misdrijf en de gevolgen ervan centraal. Bij het zoeken naar een oplossing en het uitwerken van een intentieverklaring dient men met volgende aspecten rekening te houden:

- herstel naar het slachtoffer
- herstel naar de samenleving
- hoe vermijden dat dit in de toekomst nog zou gebeuren

Kan u situeren met welke overeenkomsten u als jeugdrechter te maken krijgt?

Enerzijds hebben we de overeenkomsten van BAL (bemiddelingsdienst arrondissement Leuven) en anderzijds de overeenkomsten opge maakt in het kader van een Hergo.

Het is in Leuven zo dat bemiddelingen met minderjarige daders (BAL) die plaatsvinden op parketniveau in de praktijk tot een seponering van het dossier op parketniveau kunnen aanleiding geven. In dergelijk geval wordt niet steeds een jeugdrechter gevorderd en wordt aldus geen dossier op de jeugdrechtbank geopend. Daarnaast kunnen dossiers met bemiddelingsovereenkomsten tussen slachtoffer en minderjarige dader door de parketmagistraat ter zitting van de jeugdrechtbank gebracht worden.

Teneinde een Hergo op te starten wordt er steeds een jeugdrechter gevorderd om een voorlopige maatregel te nemen waarbij een Hergo opgelegd wordt. De intentieverklaringen, die het resultaat zijn van een Hergo, worden altijd bij het dossier van de minderjarige dader ter zitting gevoegd.

In Leuven vonden er in 2003 elf Hergo bijeenkomsten plaats, en gedurende de eerste helft van 2004 waren dat er vijf. Wegens tekort aan personeelsmiddelen werd het project Hergo midden 2004 stopgezet, maar begin 2005 werd het opnieuw hernomen. Toch moeten we voor-

alsnog, wegens beperkte personeelsmiddelen, zeer selectief tewerk gaan en houden we Hergo voor de heel zware dossiers.

Hoe ziet de Hergo intentieverklaring er uit?

Elke verklaring heeft een min of meer vast kader. Men geeft eerst een relaas van de feiten, waarna de partijen en hun familieleden het woord kunnen nemen, alsook iemand die betrokken is op de dader (vb. familieleden, iemand uit de school of sportvereniging) en iemand van de politiediensten.

Ik vind het niet nodig om omstandig en gedetailleerd elke beleving te lezen. Voor mij volstaat het dat een overeenkomst mij toelaat om ter zitting, indien nodig, toelichting te vragen aan de jongere. Op die wijze krijg ik een goed gesprek met de jongere ter zitting.

Hoe gaat u op de zitting met de intentieverklaring om?

Wat we eigenlijk standaard doen, is in de eerste plaats de jongere feliciteren met wat hij bereikt heeft tijdens de Hergo. De eerste contacten met de jongere in het kabinet, direct na de feiten, zijn eerder pijnlijk. Op zitting willen we een eerste erkenning geven voor wat hij reeds gedaan heeft. Op die manier geven we hem een positief signaal, namelijk dat hij de eerste stappen heeft gezet en dat hij verantwoordelijkheid opneemt voor zijn gedrag. Daarna bespreken we het contract inhoudelijk, en gaan we na hoe ver hij staat met de uitvoering van zijn project. Bij vonnis wordt er dan bevolen om de overeenkomst volledig uit te voeren. Als dat gebeurd is sluiten we in principe het dossier af. Het kan gebeuren dat dit vb. wegens een bepaalde gezinssituatie toch niet mogelijk is. Wanneer een Hergo niet wordt uitgevoerd, moet er een nieuwe maatregel opgelegd worden. Maar ik moet zeggen dat zo goed als alle Hergo's die wij hier al hebben gehad ook werkelijk worden uitgevoerd.

Neemt u iets uit de intentieverklaring over in het vonnis?

Als de partijen samen een intentieverklaring hebben, dan sluiten wij ons daar bij aan. We geven het conflict uit handen en we hebben er vertrouwen in dat de partijen onderling tot een redelijk vergelijk zullen komen. En dit zowel voor de materiële schadevergoeding als voor de tegenprestatie (herstel naar de gemeenschap, herstel naar de benadeelde en hoe voorkomen dat dezelfde feiten zich in de toekomst zouden herhalen). De intentieverklaring wordt dan zo goed als volledig in het vonnis overgenomen.

Controleert u de inhoud van de intentieverklaring, stuurt u soms iets bij?

Helemaal in het begin van de Hergo's was er soms van mijn kant de vraag om er iets meer in te leggen, om een zwaardere tegenprestatie te bedingen dan hetgeen bij Hergo onderling was afgesproken. Toen hebben we in die eerste dossiers op het vlak van 'maatregel' wat bijgestuurd. Maar nu loopt dat allemaal zeer goed, en is het niet de bedoeling dat wij er nog aan sleutelen. Alle overeenkomsten werden naar evenredigheid en in billijkheid opgesteld. Indien dit niet kan worden bereikt, zal de zaak in zijn totaliteit overgelaten worden aan de jeugdrechter. Want dat gebeurt ook wel eens, dat bijvoorbeeld het slachtoffer een veel te grote schade eis stelt. De meeste Hergo's worden op redelijke wijze afgehandeld.

Welk voordeel biedt een Hergo-intentieverklaring u in uw werk?

Een Hergo verlicht in zekere zin het werk van de rechter, zeker op lange termijn. Doordat een Hergo in de diepte werkt, bereiken we iets waar de jongere zelf achter staat. Deze intentieverklaringen worden nageleefd, precies omdat de jongere er zelf achter staat. Ze hebben tijd gekregen om er over na te denken en om een bepaald pro-

gramma op te maken, en daar houden ze zich dan ook aan. Als je het engagement van de jongere meekrijgt, dan is de kans op succes veel groter. In die zin werkt een Hergo zeer efficiënt, soms in tegenstelling tot wanneer je als jeugdrechter eenzijdig een maatregel oplegt die dan niet wordt nageleefd

Welke herstelrechtelijke waarden vindt u hierin terug?

De intentieverklaring geeft ons een inkijk in de leefwereld van de jongere en van het slachtoffer. We lezen er bijvoorbeeld ook in of het slachtoffer voldoening kent. Zo wordt een brug geslagen tussen de subjectieve beleving van de partijen en Justitie. Voor mij is het erg belangrijk dat de jongere wordt aangesproken. Hij krijgt zo de kans zelf verantwoordelijkheid op te nemen op een wijze die hij zelf mee bepaalt. Er wordt op positieve wijze een antwoord geformuleerd op ernstige feiten, feiten waarop anders bijvoorbeeld een plaatsing zou gevolgd zijn.

Idealiter zou voor mij elk dossier dat aan de criteria voldoet, een Hergo moeten kunnen krijgen. Het is jammer dat het nog niet kan veralgemeend worden. Nu moeten we de Hergo's voorbehouden voor de heel ernstige zaken.

Heeft u er zicht op of de partijen zelf voldoening halen uit een Hergo?

Ja zeker, en ook de ouders zijn zeer tevreden. Want je werkt van onderuit, dat heeft veel meer invloed. Het is eigenlijk ook opvoedingsondersteunend. Een jongere en zijn omgeving nemen een stuk van die overlegcultuur mee, en zullen nadien bij moeilijkheden misschien ook eerder gaan praten. Maar voor de jongere zelf is dat ook zwaarder, omdat we de verantwoordelijkheid meer bij de jongere leggen.

Zal een jongere die niet deelneemt aan een Hergo zwaarder gestraft worden?

Neen, want de prestaties voortvloeiend uit een Hergo zijn vergelijkbaar met bijvoorbeeld werkprestaties die wij anders zouden opleggen. En je mag niet vergeten dat de deelname aan een Hergo erg zwaar voor de jongere is, er wordt echt veel van hem gevraagd.

Mevrouw Raes, hartelijk dank voor uw tijd en engagement!

An Marchal
Medewerker Suggnomè

Samenspraak 9 december 2005

De organisatie van de bemiddelingsdiensten

In redactioneel van de vorige nieuwsbrief gaf An Marchal al aan dat het thema van de organisatie van de bemiddelingsdiensten een oud zeer is. Gegeven de wettelijke initiatieven zowel inzake "bemiddeling meerderjarigen" en "bemiddeling minderjarigen", de discussie omtrent de uitvoeringsbesluiten, de oprichting van de "arrondissementale overlegplatforms bijzondere jeugdzorg" naast de "arrondissementale stuurgroepen bemiddeling in delictsituaties" wordt het weer brandend actueel. Bewandelt elk project verder zijn eigen ingeslagen weg of vereffenen we samen een breder pad en gaan we samen (en opnieuw?) aan de kar trekken voor een gecoördineerd en eenvormig bemiddelingsaanbod? Op uitdrukkelijke vraag vanuit de praktijk viel de keuze voor het onderwerp dan ook op dit thema. De werkgevers van de bemiddelaars liggen er blijkbaar minder wakker van, ze zijn in dit debat de grote afwezigen.

In de nieuwsbrief waarschuwde Prof. Ivo Aertsen (K.U.Leuven) voor de institutionele

omgevingsinvloeden op het aanbod en het proces van bemiddeling zelf, en haalde hij theoretische en praktische redenen aan om verschillende herstelrechtelijke projecten in een eenheidsstructuur te voorzien. Tom Goosen (attaché dienst Justitiehuisen) hield een pleidooi voor een uitzuivering van de uiteindelijke finaliteit van het bemiddelingsproces en hij stelde de plaats van bemiddeling in strafzaken in deze context in vraag. Tegelijk appelleerde hij de overheden op hun verantwoordelijkheid om meer samen te werken. Tenslotte verduidelijkten Ilse Jaspers en Dirk Roussard de visie van BAAL (Bureau Alternatieve Afhandeling Limburg) aangaande de inbedding van herstelbemiddeling waarbij ze het “samen onder één dak zitten van bemiddelaars én begeleiders van een leerproject of gemeenschapdienst” beargumenteren.

Prof. em. **Lode Walgrave** leidt de samenspraak in met een denkoefening, abstractie makend van de huidige bestaande structuren. Hij geeft daarbij zijn visie aan de hand van volgende vragen:

- 1) moeten diensten zich zowel tot minderjarigen als tot volwassenen richten?
- 2) horen alle herstelrechtelijke/herstelgerichte werkvormen “bemiddeling, hergo, gemeenschapdienst, leerprojecten, buurtbemiddeling, ...” onder één dak thuis?
- 3) moet gekozen worden voor een structurele institutionalisering of voor een vrije markt van bemiddelingsdiensten?

Zijn visie over de organisatie van de bemiddelingsdienst sluit vanzelfsprekend aan bij zijn standpunt op het vlak van herstelrecht. Prof. Walgrave beschouwt zichzelf op het vlak van herstelrecht als een fundamentalist, en kiest bij de invulling van herstelrecht voor “recht doen aan herstel van de schade”. De herstelrechtelijke aanpak, als recht doen aan herstel van de schade, moet volgens hem steeds bij voorrang overwogen worden.

Hierop zijn slechts twee uitzonderingen:

- grens van veiligheid;
- mentale capaciteit van de dader (dit wil niet zeggen dat men niets kan doen voor het slachtoffer).

Deze grenzen zijn echter geen absolute grenzen.

1) Moeten de bemiddelingsdiensten zich zowel tot minderjarige daders als tot volwassen daders richten?

Prof. Walgrave ziet geen tegenstelling tussen een eerder pedagogische invalshoek en herstelrecht. Wel is hij tegenstander van a priori strafoplegging.

Bemiddeling voor jongeren en volwassenen horen volgens hem thuis in één dienst. Het is immers dezelfde filosofie die hen inspireert. In de praktijk kunnen er wel andere accenten zijn, bijvoorbeeld bij een bemiddeling met een jongere kunnen de ouders in de gesprekken betrokken worden, bij meerderjarigen kan dat de partner zijn.

Indien men een aparte structuur zou overwegen voor bemiddeling met minderjarige daders en meerderjarige daders, moet men dan niet voor alles een aparte structuur opzetten? Ook voor bejaarden, allochtonen, ... Vanuit het standpunt van het slachtoffer is er geen reden om aparte bemiddelingsdiensten te hebben voor minderjarige en voor meerderjarige daders. Zelfs een apart rechtstelsel voor minderjarigen en meerderjarigen kan in vraag gesteld worden. Indien men een apart systeem toepast, waarom dan niet per type slachtoffer? Bemiddeling met minderjarige daders en met meerderjarige daders horen onder één hoedje thuis!

2) Horen alle herstelrechtelijke/herstelgerichte werkvormen onder één dak thuis? Bemiddeling, herstelgericht groepsoverleg, gemeenschapdienst, leerprojecten, buurtbemiddeling, ...?

Wat gemeenschapsdienst en bemiddeling gemeen hebben is het uitgangspunt dat een misdrijf beschouwd wordt als een schadeverwekkend feit. Het doel van deze praktijken is het herstel van schade. De dader moet (vrijwillig) verantwoordelijkheid opnemen in plaats van passief een straf te ondergaan. Is deze gemeenschappelijkheid voldoende om beide onder één dienst te plaatsen? Moet men logischerwijs ook niet naar slachtofferopvang kijken, de eerste lijn van herstelgericht werken aan slachtofferzijde. Wat met praktijken die buiten de gerechtelijke context plaatsvinden? Vb. school- of buurtbemiddeling?

3) Wat zou een institutionalisering van de bemiddelingsdiensten kunnen opleveren?

Een institutionalisering van de diensten leidt tot een efficiëntere opdeling van de verschillende functies van de bemiddelingsdiensten:

- administratief: loon, aanspreekpunt, subsidies;
- kwaliteitsbewaking: selectie, intervisie, vorming, filosofie en methodiek ontwikkelen, statistieken opmaken, medewerking aan wetenschappelijk onderzoek;
- belangenverdediging: naar administratie toe en naar andere instellingen toe, bijvoorbeeld ten aanzien van bijzondere jeugdbijstand, gerecht, publiek, informeren van publiek. Geen enkel onderzoek toont aan dat de bevolking repressief is ingesteld, er is dus wel degelijk een maatschappelijk draagvlak voor herstelrecht. Het maatschappelijke draagvlak voor herstelrecht dient beter te worden uitgebuit.

Organisaties zouden getrappt moeten worden gestructureerd: niet alles lokaal, maar ook niet alles centraal.

Een tweede belangrijk motief voor de institutionalisering van de bemiddelingsdiensten is het waarborgen van autonomie. Anderzijds moet men ook opletten voor teveel stroomlijning. Het is goed dat er diversiteit is aan visie en mogelijkheid tot discussie. Herstelrecht is nog niet af, staat nog in de steigers, men moet een evenwicht bewaren tussen het streven naar eenheidsstructuur en het vermijden van de 'eenheidsworst'.

De eerste reactie na deze beknopte uiteenzetting pikt hier onmiddellijk op in: hoe combiner je diversiteit met een rechtsgelijke benadering van partijen in de strafrechtelijke context?

Prof. Walgrave repliceert dat diversiteit erin moet bestaan dat iedereen gelijke kansen krijgt, maar niet gelijke uitkomsten. Een belangrijk criterium voor recht(sgevoel) is de tevredenheid van slachtoffer en dader. De kritiek op het gelijkheidsprincipe in het klassieke strafrecht is dat er twee types van recht uiteenvallen, iedereen wordt gelijk behandeld, maar de partijen zijn niet altijd tevreden. Herstelrecht streeft er naar dat de partijen ook subjectief het gevoel hebben dat er recht gesproken wordt. Het bestaan van enige heterogeniteit zorgt ervoor dat men niet in routineus gebeuren dreigt te vallen. Op het moment dat het een routine wordt, verliest men misschien de meerwaarde die herstelrecht bijbrengt.

Alvorens de discussie verder te zetten schetst **Natalie Vanpaesschen** het model van de bemiddelingsdienst arrondissement Leuven, kortweg 'BAL'.

'BAL' is vrijwel uniek in Vlaanderen, het verenigt vier bemiddelingsprojecten in één dienst: de bemiddeling op politieel niveau, de bemiddeling op parketniveau (minderjarige daders en meerderjarige daders), en de bemiddeling in de fase van de strafuitvoering.

Waarom kiest men ervoor om met de vier projecten te blijven samen zitten in één dienst? De vier projecten werken vanuit dezelfde visie. In het nadenken over mogelijke pistes over de ideale plaats van bemiddeling wil men met de eenheidsdienst een duidelijk signaal geven naar de overheidsdiensten.

Met de bemiddeling situeren we ons in strafrechtelijke context en worden daarbij geconfronteerd met actoren die van uit hun eigen rationaliteit denken, zowel op politieel niveau, op parketniveau als in de fase van de strafuitvoering. Het is niet evident om in deze structuren te werken. Elk van deze actoren denkt vanuit een eigen rationaliteit, het is beter om zich hier vanuit een team gezamenlijk ten opzichte van te verhouden vanuit de rationaliteit van bemiddeling. De onafhankelijkheid van de bemiddelingsdienst beperkt het risico op recuperatie door bijvoorbeeld parket of politie. Mensen moeten een eenduidig beeld hebben van wat slachtofferdader bemiddeling is.

Alle projecten binnen 'BAL' vertrekken vanuit de herstelrechtelijke visie. Binnen het justitieel kader willen ze ruimte geven aan partijen om zelf oplossingen te zoeken. Basisprincipes zijn: neutraliteit, vrijwilligheid en vertrouwelijkheid.

Het is belangrijk voor de partijen zelf dat ze zich kunnen richten tot één dienst. Deze dienst kan een gekend begrip zijn in het gerechtelijk arrondissement. Vanuit één dienst werken aan vorming en sensibilisatie maakt het mogelijk een groter maatschappelijk draagvlak te creëren.

Meerdere diensten voor bemiddeling onder één koepel biedt meer mogelijkheden om het maatschappelijke draagvlak bij het beleid en bij het brede publiek te vergroten. Het project 'vrijwilligers' binnen BAL zou bijvoorbeeld nooit begonnen zijn als de bemiddelaars niet in één dienst verenigd zouden zijn.

Hans Otten sluit hierop aan met de situatie van BAS (Bureau Alternatieve Sancties) toe te lichten. BAS werd opgericht in 1995, eerder gegroeid vanuit de buik dan vanuit het hoofd. Aanleiding tot de oprichting van de dienst was het

jeugdsanctierecht. De dienst bestaande uit niet-bemiddelaars heeft zich in de loop der jaren laten beïnvloeden door het herstelrechtelijk model. Ze stelden hieromtrent immers bepaalde noden vast bij cliënten. De evolutie binnen de eigen dienst is evenwel niet zonder slag of stoot verlopen. Vertrekkende vanuit het sanctiemodel kan de bemiddeling immers beschouwd worden als een verkapte vorm van maatregel.

BAS beschouwt het model van de bemiddelingsdienst als een sui generis model, waarbij men niet vertrekt van delict als normovertreding, of delict als schade aan slachtoffer of delict als nood/probleem van jongeren. Men gaat uit van een model dat de drie componenten met elkaar combineert. Binnen de dienst is er een opsplitsing tussen de alternatieve maatregelen en bemiddeling. In de praktijk geeft het samenhangen van verschillende praktijken binnen één dienst geen problemen.

In Antwerpen zit de bemiddelingsdienst meerderjarigen apart, maar men heeft niet het gevoel dat men niet kritisch kan zijn en discussieren. De mogelijkheid tot kritisch nadenken en reageren zit eerder in autonomie van de bemiddelingsdienst dan in het samenzitten.

Vanuit BAAL stelt men dat we de discussie ook moeten durven opentrekken naar andere methodieken. De uitbouw van een bemiddelingsdienst zal verschillen naargelang visie op de bemiddeling, vb. **herstel van schade**. Vanuit de visie op de bemiddelingspraktijken bepaalt men het al dan niet samengaan met gemeenschapsdiensten.

Vanuit BAL wordt dan weer beargumenteerd dat het moeilijk is om neutraal gepercipieerd te worden door zowel slachtoffer als dader als de alternatieve maatregelen samen met de bemiddelingsdienst zitten. Als men vanuit visie herstelrecht naar de leerprojecten en gemeenschapsdienst kijkt, vindt men de slachtofferpoot niet terug bij die projecten. Principes die we niet terug vinden in andere afhandelingsvormen is voornamelijk het **teruggeven van**

het proces aan partijen. De inbedding van de bemiddeling in een dienst samen met de leerprojecten en gemeenschapsdienst houdt bijgevolg het risico in dat herstelbemiddeling gerecupereerd kan worden als maatregel ten aanzien van de dader.

Daartegenover wordt opgeworpen dat als je als bemiddelaar de methodiek correct toepast er geen probleem is in het samenzitten met andere projecten. Daaraan wordt toegevoegd dat herstelrechtelijke principes ook kunnen toegepast worden in andere projecten. Zo kan men ook het slachtoffer in beeld brengen bij andere projecten. Herstelrechtelijke principes kunnen ook gerealiseerd worden door anderen.

Kennelijk zit er een tegenstelling in visie omtrent herstelbemiddeling wanneer het gaat om de discussie of projecten inzake gemeenschapsdienst al dan niet onder één dak kunnen zitten met de bemiddelingsdienst. Herstelrecht als procesgericht gegeven waarbij het conflict teruggegeven wordt aan de partijen tegenover herstelrecht als rechtdoen aan herstel van de schade.

Kurt De Backer besluit met een citaat: “Niet de discussie, onderhandeling, het overtuigen of het gemeenschappelijke besluit staat centraal, maar vooral het beluisteren van argumentaties van anderen om er de eigen redenering door te laten verrijken...”.

David Eyckmans

Alice in restorative Manchesterland

Ik was in Manchester. For a big, international congress about Restorative Practices(1). En het was boeiend. Opdat mijn ervaring niet beperkt blijft tot een vorming van een individuele persoon, schrijf ik hier een verslag neer voor de Nieuwsbrief van Suggnomè. Het wordt een verslag van de opgedane kennis, maar evenzeer een neerschrijven van de indrukken, bedenkingen en kritieken – alledrie zowel positief als negatief. Ik waarschuw de kritische lezer alvast voor het niet objectief blijven van mijn kant in dit schrijven, maar zoals u misschien reeds weet, objectiviteit en neutraliteit bestaan niet (kijk alleen maar naar deze stelling op zich), dus pretendeer ik ook niet dat ik dat kan nastreven in dit artikel. Tot daar de inleiding.

Ik was in Manchester. For a big, international congress about Restorative Practices. Drie dagen – vier nachten (kwestie van kennis opdoen zijn die nachten niet te onderschatten, maar zodadelijk meer daarover) heb ik me ondergedompeld in de wereld van Restorative Practices. En de waarheid gebiedt me te zeggen dat ik deze term associeerde met het in praktijk brengen van Restorative Justice, het praktisch uitvoeren van de theorie of filosofie van het herstelrecht. Heb ik me even vergist! Maar om de spanning er even in te houden, laat me even de eerste avond beschrijven, vooraleer deze misvatting toe te lichten.

Na een vlotte vlieg- en treinrit, en enkele minuten beregend te worden, arriveerde ik in het Conference Centre van Manchester. Na het cash betalen van het hotel (men kon er niet bij dat onze VZW geen creditcard heeft en overschrijven kon voor hen niet, maar cash kan gelukkig nog steeds in deze wondere wereld van hoogtechnologische kunsten), keur ik mijn kamer goed – misschien is het omdat ik Oost-Europese pensioenjetjes gewoon ben dat ik het een prima kamer vond, in tegenstelling tot sommigen die zowel de kamer als het bed te klein vonden?

Intermezzo:

Indien de lezer reeds hier een cynische onder-
toon vaststelt, en indien de lezer het hier reeds
moeilijk mee heeft, u weze gewaarschuwd,
naast heel wat positieve bemerkingen volgen
nog zulke bedenkingen –waarbij zelfspot niet
gemedend wordt, onder het motto ‘indien u zich-
zelf genoeg in vraag stelt, kan u dat bij andere
ook doen, indien u zichzelf voldoende bespot,
mag u dat – weliswaar met respect als basis-
waarde - ook doen met uw medemens’. Om de-
ze levensvisie bovendien nog wat verder te justi-
fiëren: ik bevond me sinds lang nog eens op
Britse bodem en dit doet mijn Brits bloed stromen,
waardoor ook mijn cynisch kantje naar
buiten wenst te breken. Wijlen mijn Engelse
grootmoeder zal het niet graag horen maar dat
Britse trekje dat zij niet zo apprecieerde (haar
motto was ‘sarcasme is the lowest form of
humour’), zit in mijn aders...

Einde Intermezzo.

De kamer werd dus goedgekeurd, en ik ging
naar beneden voor de welcomingslunch, waar-
voor ik me nog niet ingeschreven had, maar
waar nog plaatsen bleken te zijn. Mits direct be-
talen van 25 pond – de bankautomaat in de buurt
was een strategische zet (eigenlijk was het eer-
der toeval dat er een bank in de buurt was, maar
door mijn kritiek op geldwolven laat ik mijn
fantasie soms zijn vrije loop gaan...). 25 pond.
Suggnomè betaalt, en het is een goede zet voor
een eerste kennismaking en om de eerste contac-
ten te leggen. Netwerken, structureel bemidde-
len, noem het wat je wil, maar ook in de softe
sociale sector is het van niet te onderschatten
belang. Ik ontmoet, absurd genoeg, onmiddellijk
twee land- en stadsgenoten, die anderhalf jaar
gewerkt hebben in een van die restorative practi-
ces van de organisatoren van het congres. Het
levert alvast een boeiend gesprek op, en dankzij
de gezelligheid aan tafel, worden ook andere
contacten gelegd. Vreemd genoeg wordt al bij
de aperitief duidelijk dat drank niet included
was in de 25 pond, het voordeel daarbij is wel-
licht dat men mensen behoedt voor een kater op
de eerste congresdag.

Enfin, na wat gezellig gekeuvel, en boeiende ge-
sprekken over de verschillende praktijken van
enkele mensen, keer ik naar mijn hotelkamer te-
rug, tevreden dat ik kan gaan slapen en een volle
acht uur slaap kan genieten. Ik zinder wat na
over de idee van restorative practices –wat dus
blijkbaar meer is dan het in praktijk brengen van
de herstelrechtsidee, het gaat blijkbaar om een
welbepaald model, om conferencing cirkels, toe-
pasbaar in elk niveau van de samenleving, en
niet beperkt tot enkel de criminaliteit. Conflicten
in scholen, op het werk, in de hulpverlening,
overal zijn de restorative questions en practices
toepasbaar. De idee is –o.a.- dat mensen zich
niet meer verbonden voelen, niet met elkaar,
niet met de gemeenschap, op het werk, op
school, in de neighbourhood, ... en dat men
daardoor sneller geneigd is tot criminaliteit, aso-
ciaal gedrag enz. Versterk weer die banden, let
them feel connected, en je zal het positieve re-
sultaat zien. Prachtig, inderdaad, en ik zie inder-
daad de meerwaarde van breder kijken dan en-
kel binnen het penale systeem, betrek het her-
stelrechtsdenken inderdaad ook op scholen,
werk enzovoort. Uitspraken als ‘to feel connec-
ted with nature’ gaan me echter net iets te ver.
Groene meid als ik ben, verafschuw ik uiteraard
onverschilligheid t.a.v. de natuur. Maar om er-
mee verbonden te zijn, om de power ervan terug
te zoeken, het doet me net iets te veel aan de
Geist van Steiner denken en de rationalist en
vrijzinnige in mij doet me waakzaam zijn t.a.v.
spirituele connection-toestanden. Er voor open-
staan, zeker, maar erg waakzaam. Benieuwd wat
dit geeft de komende dagen.

Dag 1.***Plenaire sessies.***

Ted Wachtel, een van de organisatoren leert ons
(mij alvast) iets bij over conferencing, restori-
tive practices, restorative questions en the com-
pass of shame. De avond ervoor had ik dus al
zulke dingen opgevangen, en ik voelde me –
naast mijn waakzaamheid- een onwetende
nietsnut die simpelweg haar praktijk uitoefent,
denkend dat ze iets weet van het herstelrecht na

twee jaar onderzoek over de justificatie van straf- en herstelrecht, maar die nog niet eens de restorative questions kent, oh help, is hoogmoed zo lang een van mijn eigenschappen geweest?

De eerste plenaire sessie doet me al gauw inzien dat die zogenaamde restoratieve vragen, zaken zijn die wij dagdagelijks toepassen, ook al benoemen we ze niet noodzakelijk zo. Wat is er gebeurd, hoe voel je je daarbij, hoe heeft dat een ander geaffecteerd, jawel, zelfs onze leukerd ‘wat doet dat met u’ kan vanaf nu officieel gecatalogiseerd worden als een restoratieve vraag. De ‘I love how you handelt that problem’ hanteerde ik echter niet, bemiddelaars aller arrondissementen, u kent hem nu, past hem toe! De hoogmoed en onwetendheid van mijn kant bleken dus gelukkig behoorlijk relatief. Wat niet betekent dat ik niets bijgeleerd heb – en gelukkig maar, anders was naar ginder gaan wel een nutteloze tijdsbesteding geweest.

Ook de sessie van Benjamin Shortridge benadrukte de meerwaarde van conferences, van een soort ‘bemiddeling in groep’, met veel meer dan enkel dader en slachtoffer rond de tafel. Ook de familie (een erg breed begrip, nonkels en tantes, grootouders en verre neven en nichten, zelfs mensen die je nog nooit hebt gezien) en vrienden worden actief betrokken bij de conference. Een mooie video illustreerde dit alles, het deed me er inderdaad van overtuigen dat meer contextueel denken een meerwaarde heeft. Vandaar mijn keuze om bij de volgende workshops er zeker enkele te kiezen die daar dieper op in gaan. We stellen onszelf namelijk voortdurend in vraag, en onze methode, nl. zeker de context te betrekken, maar toch nog de nadruk leggend op de dader en slachtoffer die rechtstreeks betrokken zijn, kan misschien wel aangevuld worden.

Workshop 1: over community conferencing.

Hier gaat men blijkbaar nog verder dan enkel het family group conferencing (FGC) of family group decision making (FGDM), en betreft men niet enkel de (naaste) familie of vrienden, maar ook de community. Eerste vraag die in de workshop besproken wordt, is wat verstaan dient te worden onder het begrip community. Eensge-

zindheid is er niet, en dat was blijkbaar ook de conclusie na zes maand bij de mensen die deze workshop geven. Laat partijen het zelf invullen, restorativiteit ten top. Community Conferencing gaat blijkbaar ook om meer dan enkel meer mensen bij de bemiddeling betrekken. Er wordt ook gewerkt met een vast script, een vast scenario dat telkens hetzelfde is, wat ervoor moet zorgen dat de partijen zelf zo veel mogelijk aan bod komen en dat de rol van de bemiddelaar tot het minimum beperkt wordt.

Ondertussen is het lunchtijd / netwerktijd. Ik bespaar u de beschrijving van de Engelse keuken, het is maar al te gemakkelijk daar kritiek op te geven. Laat ons het er bij houden dat het een kunst is hoe je met smaken kan spelen om zo iets te bekomen... (en als iemand nog durft zeggen dat herkaderen niet belangrijk is – zodadelijk meer daarover -, laat hem bij deze de mond gesnoerd zijn door enkele schotels Engels eten erin gepropt te krijgen!) Het dessert is wel lekker, drie dagen lang zal ik me houden aan meer nagerecht dan hoofdschotel.

Namiddag: workshop over sex-offenders, mijn workshop, plenaire sessie.

Ik volg een eerste workshop rond sex-offenders (voor meer details: zie website www.irrp.org).

Daarna volgt mijn workshop. Men heeft meer interesse in hoe bemiddeling loopt in België dan in mijn stelling dat bemiddeling in principe zou moeten in elke zaak, in elke fase, mits enkele grenzen, bepaald door de wet, deontologie en de partijen zelf. Maar dat is voor mij geen probleem, laat me dan maar promotor zijn van justitie en bemiddeling. Men is onder de indruk. Een Thaise delegatie voor een Tour de Belgique is te verwachten.

Anderzijds... een heel boeiende discussie achteraf gehouden rond de vraag of je indirecte bemiddeling wel bemiddeling kan noemen. Niet alleen shockeerde ik een Amerikaanse lady door te zeggen dat ik als bemiddelaar begonnen ben zonder enige vooropleiding (waarop zij: ‘oh, wow, I’m going to Belgium then’ – met een spottende, zelfs iet wat denigrerende ondertoon,

dewelke ik wel kon appreciëren wegens de oprechtheid die eruit sprak, en die ik uiteraard kon weerleggen...). Bovendien versterkte de discussie rond indirecte bemiddeling (opnieuw die vrij respectloze ondertoon ‘and they call that mediation?’) mijn idee dat deze werkwijze juist de partijen in hun capaciteiten bevestigt. De Amerikaanse vriendin wilde enkel directe bemiddelingen doen. Maar vertrek je op die manier niet van de idee dat wij weten wat het beste is? Wat als mensen communicatie willen rond de feiten en de gevolgen ervan, maar het niet aankunnen om de andere partij rechtstreeks te zien? Ik zeg niet dat we dit niet moeten aanmoedigen, want het heeft een meerwaarde, en inderdaad, aan onze methodologie kan gesleuteld worden, maar om vooraf te zeggen dat de directe bemiddeling te nemen of te laten is, dan laat je heel wat mensen in de kou – zeker bij de zwaardere feiten - en dan ben je uiteindelijk paternalistisch bezig. Boeiende discussie in elk geval.

Vervolgens opnieuw thee pauze, netwerkmoment, en nog een plenaire sessie.

Daarin wordt nog een video getoond, nl. Burning Bridges. We zien er hoe zes jongens van een jaar of twintig een historische brug in brand steken. Nutteloos vandalisme, kwajongenstreken die uit de hand gelopen zijn, en een brug van de 19^e eeuw is vernietigd. The community is shocked, en wordt betrokken bij het zoeken naar een oplossing van deze feiten. Een community conference wordt gehouden, een gezamenlijk gesprek zoals bij ons, maar met iedereen van de buurt erbij, evenals familie van de ouders enzovoort. Er wordt door de facilitator (wij zouden hem bemiddelaar noemen, maar what’s in a name?) (veel, blijkt later, maar dat is voor avondlijke sessies, zodadelijk meer daarover) vastgehouden aan een vast script, en er wordt gestreefd naar een oplossing waar iedereen zich in kan vinden, alle leden van de community en de ouders. We zien hoe iedereen zijn emoties uit, hoe er kwaadheid is, verbouwereerdheid, ongeloof, maar ook schaamte en berouw, en uiteindelijk begrip en misschien zelfs vergeving. Prachtig om te zien welke kracht uit zo’n conference

komt, uniek om te zien hoe het conflict terug gegeven wordt aan de mensen, en hoe men gelooft in de capaciteiten van de mensen zelf om tot een constructief herstel te komen. Knap, doet nadenken.

Zeker wanneer nadien blijkt dat deze kerels toch nog voor de rechter moeten komen. Des te interessant, omdat het doet denken aan herstelbemiddeling in België, een participatieve en communicatieve justitie, waarbij gevraagd wordt aan een onafhankelijke rechter om zich te verhouden tot de oplossing van de partijen zelf. En de rechter doet dat, jawel. Dankzij (let wel, er werd effectief gezegd ‘dankzij’) de conference hebben de zes jongens maar een straf gekregen van ... 18 dagen gevangenis, 1000 uren werkstraf, 5 jaar probatie en het vergoeden van de kosten van het heropbouwen van de brug (veel geld dus, ik herinner me niet meer hoeveel). Open voor culturele verschillen en andere strafmaten, niet oordelend over een ander zijn oordeel, onderdrukte ik mijn ‘wat????!!’. Ik merkte in de zaal geen verbouwereerdheid, en concludeerde daaruit dat ik wellicht een monster aan het worden was door dagelijks met criminaliteit bezig te zijn, want mijn eerste reactie was toch –en mijn metgezel de historicus spreekt me hier wellicht in tegen...- dat ‘het maar om een brug ging’... Community conferencing leek me in zo’n zaak inderdaad ideaal, de best mogelijke oplossing, en dat een onafhankelijke rechter zich daar nog tegenover verhoudt, prachtig, maar het eindresultaat... Ben ik onverschillig aan het worden t.a.v. vandalisme en zinloze vernietigingen? Sta ik niet genoeg open voor andere strafmaten? Of ben ik veel te tolerant, misschien zelfs permissief aan het worden?

Enfin, ik stel deze vragen niet luidop, ik besluit dat ik vooral de kracht van die group conferencing zal onthouden.

We worden vervolgens hartelijk uitgenodigd voor een verwelkomingreceptie, een cash bar. En de naam is te mooi om waar te zijn, het wordt helemaal absurd, maar jawel, op deze aangeboden receptie word je geacht je eigen drank te betalen. 2,5 pond voor een glas wijn (zo’n kleine 4 euro). Ach ja. Gelukkig krijgen

we er enkele hapjes erbij (waarvan ik er zoveel eet dat ik eigenlijk een volle maaltijd binnen heb – wanneer men nadien tegen mij klaagt dat men de kans niet kreeg iets te eten want alles was al op, onderdruk ik een boer en knik ik medelevend...).

Na weer drie à vier uur gebabbel, zichzelf voorstellend, praten en luisteren naar een ander, enz enz, verlaat ik vermoeid het podium en trek ik me terug in mijn hotelkamer. Ik besluit even de stad in te gaan, een frisse neus op te snuiven en me ergens in een rustig hoekje in een pub te verschuilen met een boek en een glas. Blijken in diezelfde pub echter bekenden te zitten, ik schuif aan en we babbelen nog wat. Een gezellige avond, kan geen kwaad dat mijn boek nog even moet wachten.

Tevreden kruip ik mijn bed in. Vooral bijgeleerd over het feit dat het herstelrechtelijk denken veel verder gaat dan enkel de penale, strafrechtsweld, maar dat je het kan toepassen op elk domein van de samenleving. Restorative Justice is slechts een onderdeel van het brede gamma aan Restorative Practices, alleen al deze vaststelling is een eye-opener. En verder onthoud ik van deze eerste dag ook dat het boeiend kan zijn om de naaste omgeving nog actiever te betrekken in de bemiddeling.

Verder heb ik ook enkele bedenkingen die iets minder positief zijn... Rond de kostprijs van zulke conferences bijvoorbeeld, en rond het 'aren't we all great – gevoel'. Uitspraken als 'just being here is a statement', doen me kippenvel krijgen, en het gevoel dat je meer status verwerft naargelang het aantal naamkaartjes dat je én uitdeelt, én verzamelt, het zijn van die typische zaken die je op elk soort congres meemaakt. Maar onderschat het niet, ook Restorative Justice / Practices is een business. Boeiend in elk geval om het live mee te maken... Benieuwd naar wat morgen biedt.

Dag 2

Vrij goed geslapen en ontbeten, klaar voor een tweede dag. Vandaag staat vooral conferencing

met jongeren in allerlei settings op het programma, niet direct toepasbaar op mijn werkveld, maar ik ga er van uit dat ik sowieso wel zal bijleren.

Om de lengte van dit artikel enigszins te beperken, ga ik hier zeer kort een overzicht geven van de verschillende workshops die ik gevolgd heb. Voor meer inhoud verwijs ik naar de website www.iirp.org.

Plenaire sessies en workshops

De eerste spreker brengt ons iets bij over de meerwaarde van Restorative Practices in scholen.

Vervolgens zijn we getuige van twee Belgen die anderhalf jaar in Pennsylvania hebben gewerkt in scholen met troubled youth, en hoe zij het restoratieve in de praktijk hebben ondervonden en toegepast.

Ik kies vervolgens een workshop uit die gaat over de gevangenis in Texas, en hoe men de gedetineerde net voor en na hun vrijlating ondersteunt.

De volgende workshop gaat over escaping the victimhood. Zeer boeiend, het gaat over een project voor slachtoffers waarbij ze vijf dagen residentieel gaan, en waar op restoratieve manier wordt gewerkt aan traumaverwerking. Een slachtoffer getuigt, het laat indruk na. De tijd gaat snel, gebruik hem wel, ik spreek af met een van de sprekers dat we elkaar later nog spreken.

Daarna volgt een workshop over theorie van Restorative Justice en hoe men argumenten kan vinden om het product beter te verkopen. Justificatie, theorie, redeneringen om de klassieke, punitieve denkers te overtuigen. Zeer boeiend, alleen al omdat het over juist dezelfde materie gaat als datgene waar ik twee jaar over heb zitten lezen en schrijven!

De laatste sessie voor de dag gaat over conflict-hantering in crisissituaties, over hoe je restoratieve technieken kan gebruiken in crisis.

Receptietijd, deze keer niet aangeboden. Ik klets wat bij met een Spaanse bemiddelaar die ik in de loop van afgelopen dagen heb leren kennen, en we spreken af om samen te eten, samen met enkele Britten. Van een goede beslissing gesproken! Tijdens deze avond leer ik minstens evenveel als in de afgelopen dagen.

Het wordt me plots allemaal veel duidelijker. Ik hoor het verschil tussen de verschillende bestaande modellen, het gehanteerde script en de impact ervan, en dan vooral de discussie die hierover blijkbaar bestaat, zelfs zodanig dat dader-slachtoffer bemiddeling gelabeld wordt als partly restorative, terwijl conferencing fully restorative is.... Ik hou mijn bedenkingen voorlopig voor mezelf, ik dien dit alles eerst nog wat grondiger te bestuderen, maar stel me toch alvast de vraag hoe restorative het labelen op zich is... De hele discussie kan blijkbaar hoop op-laaien, ik proef ervan, en het vraagt om meer. Ik merk ook enkele verschillen op tussen Amerikanen en Britten / Europeanen, ik stel me een hele hoop vragen, en ga verder nog een hele nacht op café met deze bloedbroeders (een hele nacht is zeer relatief aangezien de pubs sluiten om 11u). Zeer boeiend, en eindelijk heb ik het gevoel dat we naar de grond van de zaak gaan. Bovendien zie ik in dat ik niet dat ongevoelige, cynische monster ben dat sommige impulsen associeert met sektarische toestanden. Ik ben gewoon een droge, nuchtere rationalist met cynische trekjes. Wat een revelatie!

Voor het eerst ook durf ik uit te spreken dat ik heel wat bedenkingen heb bij community-denken. Het wordt misschien niet zo geformuleerd maar ik stel me toch heel wat kritische vragen bij het communitarisme waar het hier toch eigenlijk om gaat. De moraalfilosoof in mij komt naar boven, en ik voel de drang om hier verder iets mee te doen.

Verder hoor ik kritische stemmen over het script, en de verschillende argumenten pro en contra het vasthouden aan het script (bv. rol van bemiddelaar wordt veel meer beperkt en kan dus niet beïnvloeden en dus laat je het meer aan de partijen over, versus het gaat juist door die bepaalde volgorde enzovoort om een subtiele con-

trole, ondergronds gericht op een bepaald resultaat – en ik denk dan weer spontaan aan Steiner methoden -, neutraliteit versus meerzijdige partijdigheid, herkaderen opdat boodschap aanhoorbaar en gehoord wordt versus herkaderen als vorm van manipuleren of moeien, enz enz.). Ook hier wil ik de zaken verder bestuderen alvorens een mening te uiten. Het was voor mij die avond vooral boeiend om de discussie te aanhoren. En ik moest toen vooral hartelijk lachen met het feit dat ik me telkens voorstelde als ‘Hi, i’m Alice from Belgium, victim-offender mediator for adults’, met enige fierheid geformuleerd, wat in het licht van deze discussie wel eens bekeken kan worden als arrogantie, nl. door zo ostentatief deze term te gebruiken en er dan nog fier op te zijn ook! U kan het zich inbeelden, de dagen erna stelde ik mezelf meer dan ooit voor als ‘Alice from Belgium, victim-offender mediator for adults’...

Het toppunt van al wil dat Ted Wachtel in zijn inleiding van de laatste dag benadrukt hoe positief hij het vindt dat de discussie over welk model het beste is, vervaagd is, en dat de concurrentie onderling weggebleven is. Hij benadrukte de gemeenschappelijkheid, nl. het feit dat we allemaal bezig zijn met restoratieve dingen, en daar gaat het om. Prachtige conclusie, goed om te horen na de afgelopen nacht (en neen, dit was niet sarcastisch bedoeld!)

En opnieuw een revelatie voor mij vooral, omdat ik helemaal geen idee had dat dat ooit in twijfel werd getrokken via bepaalde labels en dergelijke. Wanneer ik me bezig hield met de theorie was dat blijkbaar theorie op een ander niveau (nl. justificatie van het concept, eerder dan theorievorming rond mogelijke modellen voor de praktijk, dat was me blijkbaar helemaal ontgaan...).

Dag 3

Plenaire sessies en workshops

Opnieuw volgt een hele dag vol sessies. Over Thailand en over conferencing in residentiële

instellingen. Over FGC in domestic violence. En tot slot een laatste samenzijn, het afsluiten van het congres. Iedereen mag een woordje doen. De Thai krijgt complimenten. En verwijst daarbij naar hoeveel hij de afgelopen dagen geleerd heeft, over bemiddelingen in andere landen, zoals België, en hoe hij op studiereis naar België moet. Het toeval wil dat ik net achter hem zat, en dat iedereen die Alice From Belgium dus nog eens goed in hun geheugen kon printen! Ik bedankte hem voor het compliment en kaartjes werden uitgewisseld ('t is te zeggen, ik kreeg zijn kaartje en schreef mijn e-mail adres op een papiertje voor hem...).

Nog een laatste lunch, afscheid genomen van enkele boeiende mensen. Namiddag door Manchester gedwaald, de artgallery en enkele mooie gebouwen bezocht, en 's avonds opnieuw samen gaan eten met enkelen van de avond ervoor. De avond was te kort, het gespreksonderwerp eindeloos, ik heb weer veel geleerd in deze nachtelijke sessie, veel werd in vraag gesteld en veel bedacht. Wordt vervolgd...

In elk geval, wat me bijblijft van dit congres....

Ten eerste dat je er sowieso veel bijleert. Interactie met andere landen, met andere systemen en andere praktijk, doet je eigen praktijk in vraag stellen, en kan dingen verbeteren. Dus als men mij vraagt of we in de toekomst nog moeten deelnemen aan zo'n internationale congressen, en als men dus de vraag stelt of Suggnomè verder moet investeren aan internationale uitwisseling, dan antwoord ik volmondig ja.

Verder leerde ik ook dat de softe sociale sector van RJ niet bespaard is gebleven van business. Er gaat veel geld mee gepaard, prestige is soms belangrijker dan inhoud en strategieën is deze sector niet vreemd.

Tot slot, en dat is een mooie conclusie om mee te eindigen, ben ik er meer dan ooit van overtuigd dat België wat betreft Restorative

Justice, een voortrekkersrol speelt. Misschien niet zozeer wat betreft Restorative Practices, daar kunnen we nog veel uit leren van het buitenland, zeker en vast, maar wat betreft de implementatie van het herstelrecht binnen het strafrecht, daar doe ik mijn hoed voor af voor België. Niet alleen ben ik ervan overtuigd dat we al een heel belangrijke weg hebben afgelegd, ik ben er ook meer dan ooit van overtuigd dat als je een werkelijk restorative justice wil hebben (los dus van de andere vormen van restorative practices), een herstelgerichte justitie dus, een communicatieve en participatieve justitie, dan moet je het justitieel apparaat trachten te veranderen van binnenuit. Meer dan ooit denk ik dat herstelrecht het strafrecht moet beïnvloeden, dat ze elkaar moeten aanvullen en complementair zijn aan elkaar. Het heeft geen zin om het ene naast het andere te plaatsen, een projectje naast en buiten het geïnstitutionaliseerd systeem, met enkele ideologen die van aan de zijlijn staan te roepen hoe het beter en anders kan. Een systeem kan pas veranderen als je het intern tracht te beïnvloeden. Sommige revolutionairen onder u spreken me wellicht tegen en sommige communitaristen mogen misschien het concept instituut in vraag stellen, maar ik denk echt dat de wijze waarop we in België een herstelrecht, binnen het strafrecht, trachten te bekomen, bewonderingswaardig is. Hoeveel werk er ook nog te gaan is, en hoeveel weg we nog moeten afleggen, we mogen gerust fier zijn op wat al bereikt is, en misschien mogen we dat ook meer naar het buitenland toe profileeren??

Alice Delvigne,
Bemiddelaar Suggnomè in Kortrijk

1. International Institute for Restorative Practices, "The next Step, Developing Restorative Communities", november 2005, Manchester. Het IIRP organiseert in oktober 2006 een vervolg op het voorgaande congres, onder de titel "The next Step, Developing Restorative Communities, Part 2", dit keer in Bethlehem (Pennsylvania, USA). Zie www.iirp.org.

Goed om weten

Globaal plan Bijzondere Jeugdzorg

Op 3 februari keurde de Vlaamse regering een globaal goed voor de jeugdzorg. Naast een verhoging van het aanbod binnen hulpverlening is er aandacht voor het preventieve luik. Er worden ook bijkomende middelen voorzien voor de methodische ondersteuning en wetenschappelijk onderzoek zodat we kunnen stellen dat het plan zijn naam waardig is.

Goed nieuws voor de slachtoffer-dader bemiddelaars zijn de bijkomende middelen die worden vrijgemaakt voor de verruiming van het aanbod binnen de herstelrechtelijke en constructieve afhandelingen. De Vlaamse regering komt hierdoor tegemoet aan de verwachte stijging van het aantal verwijzingen door parketten en jeugdrechtbanken voor deze afhandelingen ten gevolge van de toekomstige nieuwe wet op de jeugdbescherming. De Vlaamse regering verwacht dat er 70 voltijdse bemiddelaars zullen nodig zijn naast 25 begeleiders voor gemeenschapsdiensten en 21 vormingswerkers voor de leerprojecten. Bij de berekingen gaat men ervan uit dat een bemiddelaar 40 dossiers (=daders) per jaar kan doen. Het gaat dan om de zogenaamde opgestarte dossiers. De dossiers waarbij vanaf de eerste contactname duidelijk is dat de bemiddeling niet zal doorgaan worden niet mee in aanmerking genomen.

In het overleg met de minister van justitie werd aan minister Vervotte meegedeeld dat de federale overheid mee zal instaan voor een derde van de financiering. Dit is niet zonder belang voor de positionering van het herstelrecht binnen het Vlaamse landschap.

Dit plan zal worden uitgevoerd vanaf 2007 tot 2009. Het is dus nog niet duidelijk wanneer de nieuwe bemiddelaars precies zullen worden aangeworven. Elk punt uit dit plan moet ook nog afzonderlijk worden goedgekeurd door de Vlaamse regering evenals de budgetten die hier tegenover staan.

Er blijven dus nog een aantal onzekerheden. Naast de termijn van de uitvoering is het evenmin zeker of dit plan onverkort zal kunnen worden uitgevoerd, vooral omdat er nog geen zekerheid is omtrent de middelen die werden beloofd door het ministerie van justitie. Toch geeft de Vlaamse overheid hierdoor opnieuw een serieuze injectie voor de verdere uitbouw van het herstelrecht in Vlaanderen.

Lieve Balcaen
Osbj – 22 feb 2006

Stand van zaken uitvoeringsbesluiten bij de wet van 22 juni 2005

In het Belgisch Staatsblad van 1 februari 2006 verschenen drie koninklijke besluiten ter uitvoering van de wet van 22 juni 2006 tot invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering.

1. Het KB tot regeling van de samenstelling en de werking van de Deontologische Commissie Bemiddeling zoals bepaald door artikel 554, §2, van het Wetboek van strafvordering bepaalt dat deze Commissie een algemene, ondersteunende, informerende en adviserende functie heeft aangaande deontologische kwesties. Om eenvoudigheid over de verschillende bemiddelingsdiensten te bewaken zal de Commissie een deontologische code opstellen. Bemiddelingsdiensten kunnen zich tot deze Commissie richten voor enerzijds deontologische vragen van algemene aard, en anderzijds voor advies in een concrete zaak. Maar ook personen die gebruik gemaakt hebben van de diensten van een bemiddelingsdienst kunnen bij de Commissie terecht wanneer zij menen dat er zich bij de behandeling van hun dossier deontologische problemen hebben gesteld. De Commissie moet deze klachten opvolgen. De Commissie wordt multidisciplinair samengesteld, met leden aangesteld door de minister van Justitie, en wordt ondersteund

door een secretariaat. Verder legt dit besluit nog enkele regels op in verband met de werking van de Commissie.

2. Het KB tot bepaling van de erkenningscriteria van de bemiddelingsdiensten zoals bepaald door artikel 554,§1 van het Wetboek van strafvordering stelt volgende voorwaarden aan de erkenning van een bemiddelingsdienst:

1. de rechtsvorm van een vzw;
2. het organiseren van bemiddeling als hoofddoel;
3. effectief en regelmatig leveren van dergelijke prestaties;
4. werken met personeelsleden die over de nodige kennis en vaardigheden beschikken;
5. bestuursleden met kennis en ervaring inzake psychosociale, juridische, ethische en bemiddelingsaangelegenheden;
6. werken met een multidisciplinair team;
7. voorzien in gespecialiseerde ondersteuning van het personeel;
8. mogelijkheden tot permanente vorming bieden;
9. deontologische code onderschrijven;
10. beschikken over geschikte lokalen

Verder bepaalt dit besluit de procedure om een erkenningsdossier in te dienen bij de Minister, die binnen de vier maanden een beslissing zal nemen. De Minister kan subsidies toekennen aan een erkende bemiddelingsdienst. De bemiddelingsdienst ziet erop toe dat haar personeel de deontologische code respecteert. De bemiddelingsdienst onderzoekt de verzoeken tot bemiddeling. De Minister behoudt zich het recht om in bepaalde gevallen de erkenning in te trekken of te schorsen.

3. Het KB tot wijziging van het koninklijk besluit van 17 december 2003 betreffende de subsidiëring van instellingen die voorzien in een gespecialiseerde begeleiding voor burgers die betrokken zijn in een gerechtelijke procedure vult het bovengenoemde KB aan, zodat ook de bemiddelingsdienst kan gesubsidieerd worden binnen dit kader. Per full time equivalent dienen 50 dossiers

op jaarbasis te worden behandeld.

De Besluiten traden in werking op de dag van hun bekendmaking in het Belgisch Staatsblad.

Afscheid van Hilde Geudens (OSBJ)

Hilde Geudens ruilt de Ondersteuningstructuur Bijzondere Jeugdzorg (OSBJ) voor een nieuwe professionele uitdaging. Daarmee zegt ze ook haar engagement op bij het Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling als lid van de werkgroep communicatie die onder meer instaat voor het totstandkomen van de nieuwsbrief. Bij deze willen we haar danken voor haar jarenlange inzet voor het Forum en wensen we haar veel succes met haar nieuwe job.

EEN GREEP UIT DE RECENT VERSCHENEN LITERATUUR

ARTIKELS

E. GOOSSENS, "Herstelbemiddeling : ook in assisenzaken?", Forensische nieuwsbrief Dendermonde, december 2005.

H. GEUDENS, "Nieuw jeugdrecht in België. Vierde poging, goede poging?", Tijdschrift voor Herstelrecht, 2005(5) nr. 4 , 17.

L. VAN GARSSE, "Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie en het herstelrecht: een verhaal van klok en klepel?", Orde van de dag, afl. 32, december 2005, 45.

I. WEIJERS, "Herstel in het Nederlandse jeugdstrafrecht", Tijdschrift voor Herstelrecht, 2005 (5) nr. 4 , 7, 39.

BOEKEN

I. AERTSEN, T. DAEMS, L. ROBERT (Eds): *Institutionalizing Restorative Justice*, Devon, Willan Publishing, 2006, p. 336. meer info en bestelling:.....
www.willanpublishing.co.uk

A. MESTITZ, S. GHETTI (eds), *Victim-offender mediation with youth offenders in Europe - an overview and comparison of 15 countries*, Dordrecht, Springer, 2005, p. 379.

Vzw Suggnomè, *Waarom? slachtoffer-dader bemiddeling in Vlaanderen?*, Antwerpen, Garant, 2005, p. 269. meer info en bestelling:
www.suggnome.be

Projectoproep Welzijnszorg vzw Strijd tegen armoede en sociale uitsluiting

Welzijnszorg vzw steunt jaarlijks meer dan 150 projecten in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting. Aanvragen voor nieuwe projecten moeten ingediend worden voor 31 maart 2006.

Wie kan een aanvraag doen? Alle organisaties die zich inzetten voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting en die voldoen aan de criteria van Welzijnszorg komen in aanmerking voor een toelage. De aanvragen kunnen uit verschillende sectoren komen zoals: opleiding en tewerkstelling, wonen, ontmoeting en vrije tijd, alfabetisatie, hulpverlening en begeleiding, gezinsondersteuning, gezondheid, enz. Of organisaties die zich richten naar specifieke doelgroepen zoals: kinderen, jongeren, vrouwen, migranten, bejaarden, vluchtelingen, mensen zonder papieren...

Ook het herstelfonds in het kader van bemiddeling tussen slachtoffers en (gedetineerde) daders is een initiatief dat gestart is met de steun van Welzijnszorg vzw.

<http://www.welzijnszorg.be/projectenwerking/>

Nieuws uit Europa

Graag herinneren we jullie aan het congres dat het European Forum for Restorative Justice organiseert van 15 tot 17 juni 2006 met als titel: 'Restorative Justice- An agenda for Europe'. Men wil er werken rond verschillende herstelrechtelijke thema's, die de strikt strafrechtelijke/criminele sfeer overstijgen. Onderwerpen zijn onder meer community mediation, bemiddeling op scholen en bemiddeling in zware delicten. Meer informatie over het programma en inschrijvingsmogelijkheden vindt u terug op de website van het European Forum, of kan u opvragen bij info@euforumj.org.

Een uitgebreid overzicht van (internationale) seminars en conferenties met betrekking tot Restorative Justice vind je terug op de website van het Europees Forum: <http://www.euforumj.org/calendar.asp>

“SAMENSPRAAK”

24 maart 2006

FOD Justitie

Hallepoort 5- 8

Lokalen 507 - 508

1060 Brussel

Thema: De bemiddelingsovereenkomst anders bekeken?

14.00 u Een reflectie op de bemiddelingsovereenkomst vanuit de theorie en de praktijk, door prof. R. Verstraeten, instituut voor strafrecht, KULeuven en de heer R. Haex, voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Leuven.

15 u Pauze

15.15 u Mogelijkheid tot vragen en debat.

Inspraak in de samenspraak! Heb je een concrete vraag over de bemiddelingsovereenkomst, die je zou willen stellen aan een rechter of een specialist strafprocesrecht/advocaat, dan zouden we die graag vooraf inventariseren! Graag richten aan an.marchal@suggnome.be

16.45 u Einde

Inschrijven kan via het bezorgen van bijgevoegde inschrijvingsstrook aan het secretariaat van Suggnomè of via het sturen van een e-mail naar info@suggnome.be, en dit vóór 20 maart 2006.

Er is geen mogelijkheid tot het verkrijgen van broodjes.

Voor bijkomende inlichtingen kan u terecht bij Noëlla Verreth op het secretariaat van Suggnomè.

INSCHRIJVINGSSTROOK

SAMENSPRAAK 24 maart 2006

Hiermee bevestig ik dat ik,

.....(naam)

aanwezig zal zijn op 24 maart 2006

Handtekening